

De afkomst van de Amsterdamse vondeling Johannes Cuperus

Stamvader van een schipperfamilie uit Noordwolde (Fr.)

Door D.F.C. Kuperus

Inleiding

In 1993 publiceerde ik in dit blad¹ de resultaten van mijn onderzoek naar het voor- en nageslacht van de Amsterdamse vondeling Johannes Cuperus, die stamvader werd van een Fries schippersgeslacht. Het onderzoek naar zijn nageslacht was – gezien de mobiliteit van de schippers – langdurig maar uiteindelijk succesvol. Het onderzoek naar zijn voorgeslacht was eveneens langdurig maar helaas zonder resultaat.

Op het eerste gezicht misschien niet zo vreemd als we weten dat onze Johannes Cuperus een vondeling was. Hij werd – ongeveer 11 weken oud zijnde – op 2 april 1789 des avonds om half-negen gevonden op de Amsterdamse Prinsengracht en vervolgens ingeschreven² en opgenomen in het Aalmoezeniersweeshuis. Doch door het bij hem gevonden briefje – waarop stond: ‘gedoopt door den domenie Mentès / 14 januarij 1789’ aan de ene kant en aan de andere zijde: ‘De juffrou Johanna / Capitijn Cuperus’ – meende ik evenwel sterke aanwijzingen te hebben voor een spoor naar zijn ouders.

Tenslotte was naar mijn mening deze bijzondere tekst niet voor niets aan het kind meegegeven. Bovendien speelde mee dat hij volgens familieoverlevering een kind van een domineesdochter zou zijn. Uit mijn onderzoek bleek vervolgens dat de op het briefje genoemde (hervormde) dominee Mentès inderdaad in Amsterdam stond, terwijl de daarbij vermelde datum – ook al werd er geen officiële doopinschrijving gevonden – heel goed de doop/geboortedatum zou kunnen zijn. Onze vondeling bleek immers volgens het innameregister² ongeveer elf weken oud en werd niet zoals gebruikelijk door het weeshuis gedoopt³. Verder onderzoek dus naar de namen ‘de juffrou Johanna en ‘Capitijn Cuperus’.

Ik veronderstelde dat dit de namen van de ouders waren en moest dus hun identiteit zien te vinden. Onder de mogelijke ouders, die ik om een aantal verschillende redenen in aanmerking vond komen, noemde ik o.m. Joanna Wilhelmina Cuperus (dochter van een dominee)⁴ en Tobias Tak Cuperus. De laatste was indertijd luitenant te zee en commandant ('capitijn'!) van de kotter⁵ 'Den Dolphijn'. Helaas werden er ondanks intensief onderzoek verder geen aanvullende gegevens gevonden, zodat het spoor hier dood liep. Maar omdat misschien zelfs wel radicaal in een geheel andere richting moest worden gezocht, opperde ik in het bovengenoemde artikel tot slot dat de genoemde juffrouw Johanna wellicht de naam van een schip was met ene Cuperus als kapitein...

Een opzienbarende verrassing

Soms worden we – en dat is in de genealogische wereld al zo vaak gebeurd – voor een opzienbarende verrassing geplaagd. Bijna tien jaar na bovengenoemde publicatie werd ik namelijk op een middag gebeld door de heer Bart Cuperus uit Amsterdam⁶. Hij vertelde mij te weten wie de vader was van de genoemde vondeling uit mijn artikel in *Gens Nostra*. Stomverbaasd hoorde ik hem aan.

Wat bleek nu? Hij was bezig met een onderzoek naar de geschiedenis van zijn familie Cuperus⁷ en in dat kader was hij in de registers van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) gaan kijken. Daar vond hij, dat de tot zijn familie behorende (en door mij eerder genoemde) Tobias Tak Cuperus, werd genoemd in het kapiteinsregister van de VOC Zeeuwse Kamer⁸. Vermeld werd dat hij in oktober 1788 wordt benoemd tot kapitein van de 'Juffrouw Johanna'(!). Dit schip van 687 ton heeft al enkele malen een reis naar Batavia gemaakt. Eerder onder de naam 'Friedrich der Grosse' onder commando van *Simon Koter* in 1782-1783 van Texel naar Batavia v.v. Dan vaart het schip onder de naam 'Juffrouw Johanna', nog steeds met kapitein *Simon Koter*, van 24 oktober 1786 van fort Rammekens (de rede van Vlissingen) naar Batavia en van 31 oktober 1787 van Batavia terug naar fort Rammekens, waar het schip op 7 juni 1788 aankomt. Het schip wordt dan door de VOC Zeeland gekocht, die *Tobias Tak Cuperus* benoemd tot kapitein. De 'Juffrouw Johanna' vertrekt daarna onder bevel van hem op 1 maart 1789 van fort Rammekens (en op 2 april wordt het kind te vondeling gelegd) en komt op 16 november 1789 aan in Batavia. Aldaar overlijdt Tobias in november 1790. De 'Juffrouw Johanna' wordt in 1793 of 1794 in Batavia verkocht.

De afstamming

Reeds eerder was mijn stellige overtuiging dat de genoemde tekst op het briefje de waarheid moest bevatten, anders had een dergelijk wijze van vermelden geen zin. Op deze manier kon men immers met de juiste aanvullende informatie aantonen de ware ouders te zijn en daardoor het kind weer opeisen. Nu door de vondst van de heer Bart Cuperus is aangetoond dat ook de tekst op deze zijde van het briefje klopt, is dit naar mijn mening niets meer of minder dan een verwijzing naar het vaderschap van *Tobias Tak Cuperus*. Het is immers net als met de aangereikte (biologische) gegevens voor een geboorteakte; men moet eenvoudig aannemen wat anderen hebben gezegd.

De naam van de moeder

Blijft over de naam van de moeder. Ik ga er vanuit dat zij zelf het kind te vondeling heeft gelegd en ook het briefje heeft geschreven, waarop dus om ontdekking te voorkomen, niet haar naam staat⁹, maar die wellicht wel bekend was bij dominee Menten. Omdat in die tijd het te vondeling leggen uiteindelijk een kwestie van armoede of schande was, vermoed ik dat door het voortijdig overlijden van *Tobias Tak Cuperus*, het kind niet meer kon worden opgeëist. Natuurlijk blijft het een minne strek dat hij de moeder en het kind in de steek gelaten heeft. Een familielid Maria de Neufville schrijft in haar aantekeningen²⁰ dat Tobias Tak Cuperus zich niet goed gedragen had. Een nadere uitleg werd niet gegeven.

Frappant is overigens dat de familieoverlevering spreekt van een domineesdochter, die in dit geval dus een domineeszoon blijkt te zijn. Misschien was dit oorspronkelijk ook wel domineeszoon, maar is dit gegeven door mondelinge overlevering dochter geworden. Het is een bekend feit dat verhalen bij het doorvertellen nooit geheel hun oorspronkelijk vorm behouden, hoewel de mogelijkheid van een domineesdochter natuurlijk altijd wel blijft bestaan...

Stamreeks¹¹

I. *Jan Klaaszen*¹², geb./ged. (doopsgezind) 1610/31-12-1612, vermoedelijk kuiper, overl. Berlikum 31-12-1660, tr. Annaparochie (gerecht) 7-1-1644 *Eebel* ook wel *Ynsk Tiercks*¹³, overl. Berlikum 31-12-1691, dr. van Tyerck Hylkes en Jantie Jacobs.

Uit dit huwelijk:

1. *Klaas Jansen Cuperus*, volgt II.

II. *Klaas Jansen Cuperus*¹², geb. Berlikum 5-2-1653, meester-kuiper te Berlikum (tot 1689) daarna boer te Deinum, ontvanger belastingen (1710) en kerkvoogd (1712), tevens doopsgezind leraar (predikant) te Berlikum (1681-1689) en daarna tot zijn overl. te Blessum, overl. op het Nieuwland onder Deinu, 14-2-1732, begr. Deinum 19-12-1732, tr. (1) Menaldumadeel (gerecht) 30-3-1675 *Aeltie Jans*, overl. Berlikum 19-9-1678, wed. van Johannes Sybes Andringa, dr. van Jan Martens en Liesbeth Clases; tr. (2) Menaldumadeel (gerecht) 4-8-1679 *Syke Nannes*, geb. 1644, overl. Berlikum vóór 16-7-1687; tr. (3) Menaldumadeel (gerecht) 30-11-1689 *Sytske Andles*, geb. 1675, overl. Deinum 27-6-1725, wed. van Minne Sjoerds, dr. van Andele Bouwes, boer, en Sytske Jans.

Uit het derde huwelijk:

1. *Trijntje Claas Cuperus*, geb. Deinum 1791.
2. *Andele Claas Cuperus*, geb. Deinum 8-10-1692.
3. *Minne Claas Cuperus*, volgt III.

II. *Minne Claas Cuperus*¹¹ geb. Deinum op 't Nieuwland mei 1697, boer te Deinum, tevens doopgezind leraar (predikant) te Blessum (1723), ontvanger der belastingen (1732) te Deinum en tevens kerkvoogd ald. (1732), overl./begr. ald. 23-03-1736/30-03-1736, tr. Deinum 6-8-1719 *Trijntje Joannes*, geb. Goijenga bij Sneek 1700, overl. Deinum 11-9-1739, dr. van Joannes Harmen en Sytske Sjoerds.

Uit dit huwelijk:

1. *Zytske Minnes Cuperus*, geb. Menaldum 08-09-1720.
2. *Sytske Minnes Cuperus*, geb. Menaldum 21-02-1722.
3. *Joannes Cuperus*, volgt IV.
4. *Berber Minnes Cuperus*, geb. Deinum 20-3-1728.
5. *Mentje Minnes Cuperus*, geb. Deinum 15-10-1736.

IV. *Joannes Cuperus*¹⁴. geb. Berlikum 10-3-1725, doopsgezind predikant, overl. Utrecht 17-4-1777, tr. Vlissingen 16-7-1754 *Maria Tak*, geb. Vlissingen 7-1-1735, overl. Utrecht 18-11-1803, dr. van Tobias Tak en Elisabeth Standaert.

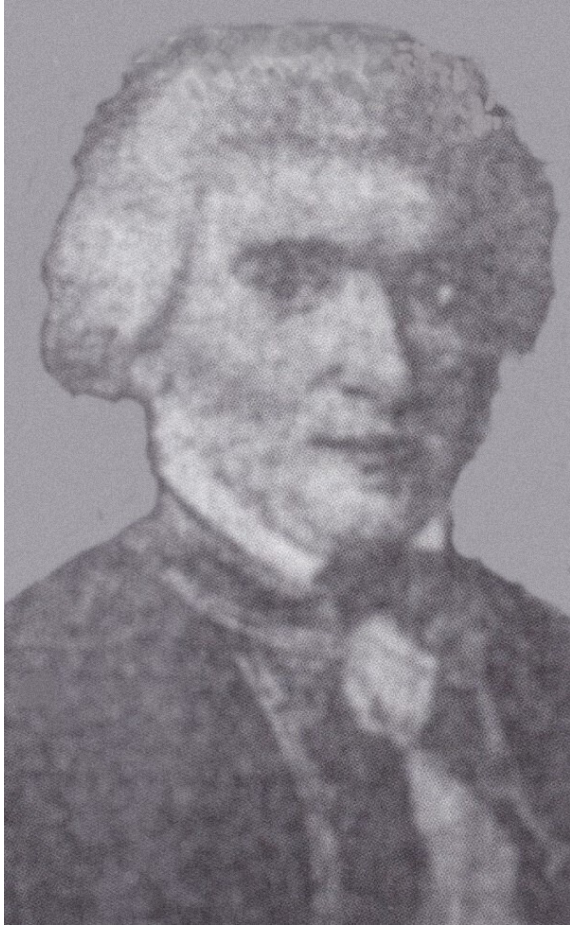
Hij was op de leeftijd van 16 wees; leerde Hebreeuws, Grieks en Latijn van de hervormde dominee Braunius in Deinum. Daarna gaat hij letteren studeren aan de Universiteit van Franeker, en gaat vervolgens in 1752 naar de Doopgezinde Kweekschool te Amsterdam (het tegenwoordige Doopgezind Seminarie) en wordt proponent 1752. Hij wordt daarna enige maanden predikant in Den Hoorn op Texel en staat dan tot 1758 in Vlissingen. Hierna neemt hij een beroep aan in Utrecht, waar hij tot zijn dood blijft wonen. Hij heeft een zeer goede relatie met zijn schoonouders in Vlissingen en gaat daar elk jaar enkele weken met zijn kinderen logeren.

Hij sluit een brief¹⁵ aan de doopgezinde gemeente van Utrecht met een lakafdruk, waarop drie klaverbladen. Zijn portret is nog aanwezig in de doopsgezinden kerk aan de Oudegracht in Utrecht.

Uit dit huwelijk:

1. *Elisabeth Cuperus*, geb. Vlissingen 17-6-1755, overl. ald. 24-6-1755.
2. *Tobias Tak Cuperus*, volgt V.
3. *Katrina (Catharina)Cuperus*, geb. 16-9-1758, overl. Dusseldorf (D) 11-4-1797.
4. *Menno Cuperus*, geb. Utrecht, 9-4-1761, overl. op zee (Doggersbank) 1-8-1781
5. *Bartholomeus*, geb. Utrecht 2-10-1763, overl. ald. 4-4-1838.
6. *Elisabeth Cuperus*, geb. Utrecht 26-5-1766, overl. Dusseldorf (D) 29-6-1828
7. *Zijtske Cuperus*, geb. Utrecht 29-1-1768, overl. adl. 22-3-1769.
8. *Klaas Jan Cuperus*, geb. Utrecht 5-9-1769, overl. Antwerpen 22-7-1851.
9. *Johannes Marinus Cuperus*, geb. Utrecht 12-9-1771, overl. Amsterdam 13-6-1797.
10. *Maria Johannes Cuperus*, geb. 7-9-1773, overl. Amsterdam 31-12-1810.
11. *Johanna Jacoba Cuperus*, geb. Utrecht 6-3-1775, overl. ald. 1-1-1853.

V. *Tobias Tak Cuperus*, geb. Vlissingen 30-12-1756, ged. Utrecht (Mennokerk), marineofficier, kapitein op het VOC schip 'de jufrou Johanna', overl. Batavia november 1790.
Uit de aantekeningen in het dagboek van zijn vader¹⁶ blijkt dat hij een goede opvoeding heeft gekregen. Uit dezelfde aantekeningen het volgende:
Hij verhuist met zijn ouders in 1758 van Vlissingen naar Utrecht. Daar gaat hij, drie en half jaar oud, op school bij Grietje en Stientje in de Gortsteeg. Op ruim vijfjarige leeftijd is hij op catechisatie gekomen en zegt op uit Tielmans van Bragt's 'Schoole der Deugd'. Na de Duitse schrijfschool bezocht te hebben gaat hij op de leeftijd van 9 jaar naar de Latijnse school (1765). Blijft ook op de kerkenkamer opzeggen uit boeken. Op school krijgt hij extra les in cijferen. In 1768 wordt hij op zijn verzoek van de Latijnse school afgenomen en gaat met enkele andere doopsgezinde jongens naar een kostschool in Engeland. In 1771, na een kleine drie jaar in Engeland verbleven te zijn, keert hij terug naar Holland. Hij gaat dan voor zeven jaren in de leer op 't Comptoir van de heeren Gerrit de Vries Abrzn. En Gerrit de Vries. Verder zijn er over hem geen aantekeningen.
Waarschijnlijk is hij na deze studie naar Vlissingen vertrokken om te gaan varen. Later vinden we hem als marineofficier met het commando over de kotter 'Den Dolphijn' (1784). In die periode wordt hij bekend als de held van de Marmietenoorlog¹⁷ De marmietenoorlog, een wat grote term voor een incident, vloeide voort uit de afsluiting van de rivier de Schelde eind 16de eeuw. In 1874 eiste de Oostenrijkse Keizer Jozef II (1741-1790) een vrije doorvaart door de Schelde. De Staten-Generaal van de Republiek der Nederlanden wilde daar niet aan toegeven en gaven de Admiraliteit van Zeeland daarop de opdracht om de Schelde strikt gesloten te houden. Korte tijd later werd aan deze opdracht toegevoegd dat daarbij geen kanon of geweer gebruikt mocht worden. Maar deze aanvullende opdracht kwam te laat bij de bevelhebbers aan. Tobias Tak Cuperus, luitenant ter zee en commandant van de kotter van staat 'Den Dolphijn' houdt het schip de 'Louis' (dat onder keizerlijke vlag vaart) aan, volgens zijn inmiddels – verouderde – orders. De kapitein van de 'Louis' laat zich niet tegenhouden en Cuperus geeft na schoten voor de boeg, het schip de volle laag; waarop de 'Louis' bijdraaide. Hoewel het geheel nog wel enige politieke consternatie gaf, kwam alles uiteindelijk goed, doch Nederland balanceerde toen wel even op het randje van oorlog. Luitenant ter zee Tobias Tak Cuperus deed overigens zijn plicht en bleef daarop gespaard voor verdere gevolgen. Vanaf juli 1785 is hij bevelhebber van de brik¹⁸ 'Meermin'. Er bestaat nog een mededeling van 2 oktober 1786 waarin de equipage van 's lands Brik de 'Meermin' onder commando van luitenant Cuperus wordt afgemonsterd¹⁹. Daarna ontbreekt elk spoor tot 15 oktober 1788, wanneer Tobias Tak Cuperus door de VOC Zeeland wordt benoemd tot kapitein van de 'Juffrouw Johanna'.

Tobias Tak Cuperus (V, 1756-1790)

Uit een alliantie met een (nog) onbekende vrouw een zoon (zie voorgaand hoofdstuk):

1. *Johannes Cuperus*, volgt VI.

VI. *Johannes Cuperus*, (ook wel genoemd *Johannus Kuperus*, *Casparus Cuperus*, of *Casparus Casparie*), vondeling op de Amsterdamse Prinsengracht, ged. Amsterdam 14-1-1789, wever, overl. Noordwolde (Fr.) 10-9-1840, tr. ald. 18-10-1815 *Jantien (Jantje) Alts* (ook wel genoemd *Johanna Leemstra* of *Jantje Leemburg*), geb./ged. ald. 19-3-1788/15-2-1789, naaister, overl. Noordwolde 6-6-1868, natuurlijke dr. van Meintien Alts (ook wel genoemd Meintje Alten Leemburg) die tr. ald. 12-12-1790 met Hendrik Jans Lourier, arbeider.

Zie voor zijn nageslacht het artikel genoemd onder noot 1.

Wapen: In blauw een opgetuigde zilveren tjalk, rechtsboven vergezeld van een gouden kuipershamer en linksboven van een gouden schuinkruisje. Helmteken: een zilveren anker met een zwart touw. Dekkleden: blauw, gevoerd van zilver²⁰

Literatuur:

- Irisi Heidebrink, *Op zoek naar voorouders bij de VOC*, in *Gens Nostra* 57 (2002), pag. 569-576.
- Van der Meer, *grafschriften tussen Flie en Lauwers*, deel IV Menaldumadeel.

Gebruikte afkortingen

AMW = Aalmoezeniersweeshuis; CBG = Centraal Bureau voor Genealogie; GAA = Gemeente Archief Amsterdam; NGV = Nederlandse Genealogische Vereniging; TRESOAR = Fries Historisch en Letterkundig Centrum (voorheen o.m. onder de naam Rijksarchief Friesland (RAF)).

Noten

1. D.F.C. Kuperus, *Johannes Cuperus, De Amsterdamse stamvader van een schippersfamilie uit Noordwolde (Fr.) het raadsel van zijn afstamming*, in: *Gens Nostra* 58 (1993), pag. 58-81, 593-594.
2. GAA, AMW, nr. 343, inv. 129, p.124.
3. Met een mededeling van doop (op een briefje) werd door het Aalmoezeniersweeshuis steeds rekening gehouden. Was er geen godsdienst vermeld, dan werd een vondeling altijd (tot 1810) Ned. Hervormd gedoopt; Vgl. noot 9; pag. 53.
4. *Johanna Wilhelmina Cuperus*, geb. Vollenhove 1757, overl./begr. Amsterdam ?/12-8-1794, dr. van ds. *Johannes Cuperus* (1733-1790) en *Adriana Johanna van der Kessel* (1753-?); enige informatie omtrent deze familie is te vinden in: A.J. van der Aa, *Biografisch Woordenboek der Nederlanden*, Amsterdam 1969, deel V, p. 285-286; J.A. Kuperus, *Aanname (1811) en verspreiding (1947) van de naam Kuperus [Cuperus]*, in: *De Vrije Fries* LXVII (1987), p. 127, nr. II. 25. Uit de laatste publicatie blijkt dat deze familie in mannelijke lijn is uitgestorven.
5. Kotter; een kleine eenheid van de marine, met enkele mast, voorzien van een vierkant zeil, een groot gaffelzeil en een fok. Dit type schip van hoogstens 15 ton, werd bemand met vijftien tot twintig man, het had slechts enkele vuurmonden en diende voor verkenningsactiviteiten.
6. Vanaf deze plaats zeg ik de heer Bart Cuperus hartelijk dank voor zijn medewerking bij het tot stand komen van dit artikel en het feit dat ik daarbij gebruik mocht maken van de gegevens van zijn onderzoek.
7. Bart Cuperus, *De doopgezinde familie Cuperus 1644-2004*, Amsterdam 2004, eigen uitgave.
8. J.R. Bruijn e.a. (bewerkers), *Dutch Asiatic Shipping in the 17th and 18th centuries*, Vol II, Outward bound from the Netherlands to Asia and the Cape 1595-1794; Rijks Geschiedkundige Publicatiën, Grote Serie 166; Den Haag, Martinus Nijhoff, 1979.
9. W.F. van Voorts, *Aalmoezeniersweeshuis en inrichting voor Stadsbestedelingen 1 januari 1966 – 1 januari 1916*, Amsterdam (stadsdrukkerij) 1915, p. 49 e.v.
10. Maria de Neufville, *Verhaal van mijn droevig leven*, Uitg. Verloren, Hilversum 1997.
11. Bij het zoeken naar persoonsnamen uit het verleden wordt de gebruiker van indexen of geautomatiseerde zoeksystemen onvermijdelijk geconfronteerd met een enorme variatie in de schrijfwijze van namen, ook van een en dezelfde persoon. Dit geldt in het bijzonder voor Friese namen uit vroeger eeuwen. Zo zijn er b.v. van de vrouwelijke voornaam Dieuwke bijna tweehonderd variaties bekend. Voor zover van toepassing zijn de hier genoemde Friese namen derhalve een keuze uit de verschillende gevonden naamvarianties; Vgl. Tresoar, namenthesaurus.
12. Diverse publicaties wijzen *Jan Gijsberts* aan als (vermoedelijke) vader van *Klaas Jansen*. Dit is niet geheel juist. Uit nader archiefonderzoek en familiepapieren in bezit van de heer Bart Cuperus blijkt dat ene *Jan Klaaszen* als de vader moet worden aangemerkt en de genoemde *Jan Gijsberts* als zijn stiefvader; zie ook noot nr. 7; vgl. o.m. J.T. Anema, *Kwartierstaat van mr. Jan Taekele Anema*, in: *Genealogysk Jierboekje 1972*, pag. 66-98; J.A. Kuperus genoemd in noot nr. 4: p. 125, nr. I.I.
13. Tresoar, Proclamatieboek Annaparochie, 1644, inv. nr. 120.
14. H.B. Berghuys, *Geschiedenis der Doopsgezinde gemeente te Utrecht*, Utrecht Kerstmis 1925, pag. 57-60.
15. Volgens een aan de auteur gericht schrijven (1969) van wijlen de heer dr. A.R. Kleyn (1909-1979) destijds wonende te Zeist, zou het wapen van ds. *Joannes Cuperus* zijn: in zilver drie groene klaverbladen en twee omziende adelaars als schildhouders. Helmteken: gekroonde helm met zwarte adelaarskop met hals, rood gesnaveld en getongd. De schrijver kon desgevraagd geen bronvermelding noemen. Het archief van de heer Kleyn berust in het verenigingscentrum van de NGV.
16. Mededeling Bart Cuperus, Amsterdam. Zie ook noot nr. 7.
17. E. de Bom, *De Cuperussen [Cuperus] een oud Hollandsch geslacht*, in: *Nieuwe Rotterdamse Courant* (NRC) d.d. 16, 21 en 23 aug. 1928 (CBG).
18. Brik; schip met twee volle masten, vierkanten zeilen en een boegspriet. Het is het kleinste zeewaardige zeilschip met een bruto-tonnage van ca. 150 tot 300 ton.
19. Als noot nr. 15.
20. Ontworpen en voor het eerst gevoerd in 1994 door zijn afstammeling Dirk Frederik Cornelis Kuperus; Vgl. Jaarboek Centraal Bureau voor Genealogie, deel 48 (1994), pag. 270.

Met toestemming van de auteur (D.F.C. Kuperus) opnieuw gedigitaliseerd en bijgewerkt tot april 2011.
Het originele artikel is te vinden in *Gens Nostra* feb. 2005 blz. 83-88